

# **Liikuntakulttuurin käsitteet muutoksessa**

**– näkökulmia liikuntakulttuurin ja -politiikan  
käsitteiden uusiin merkityksiin ja käyttöyhteyksiin.**

Liikuntatieteen päivät 13.kesäkuuta 2013  
FT, tutkija, Arto Tiihonen

# Mistä on kysymys

## 13. Liikuntapolitiikan käsitteiden määrittely

Liikuntapolitiikka ja liikuntakulttuuri vilisevät erilaisia käsitteitä, kuten fyysinen aktiivisuus, terveysliikunta, terveyttä edistävä liikunta, kilpaurheilu, huippu-urheilu, kuntoilu, liikkuminen... Hankkeessa tulee kerätä ja määritellä liikuntapolitiikassa ja -kulttuurissa yleisimmin käytettävät termit sekä esittää suosituksia termien käyttämisestä.

# Omat tutkimuskysymykset

- ▣ Mitä käsitteitä käytetään/tarvitaan liikuntakulttuurin kehittämisessä?
- ▣ Miksi näitä käsitteitä tarvitaan?
- ▣ Minkälaisia käsitteitä voisi suositella liikunta- ja yhteiskuntapoliittiseen käyttöön?

# Tutkimuksen kuvausta

- ▣ Sektoritutkimuksen tehtävänä on palvella tutkimuksen tilaajan tarpeita – ei kuitenkaan kritiikittömästi, vaan riippumattoman tutkijan osaamispanos tuotokseen antaen
- ▣ Tutkimuksessani pyrin käytännönläheisyyteen ja ymmärrettävyyteen
- ▣ Yritän myös ymmärtää käsitteitä omissa käyttöyhteyksissään eli konteksteissaan eli pohdin niiden soveltuvuutta liikuntakulttuurin eri kentillä.
- ▣ Yritän kertoa, mihin tarkoitukseen kyseiset käsitteet mielestäni sopivat ja mihin taas eivät niin hyvin – ja millä perusteilla.
- ▣ Ymmärrän hyvin, että joistakin tulkinnoistani voidaan olla kanssani perustellustikin eri mieltä. Tai niistä pitääkin olla eri mieltä, jotta keskustelu viriäisi ja syvenisi.

# Liikuntakulttuuria kuvaavia ja jäsentäviä käsitteitä

- ▣ Käyn läpi tärkeimpiä liikuntakulttuurin ja -politiikan käsitteitä tai oikeastaan 'käsiteperheitä' tutkimuskirjallisuuden kautta. Yritän sanoa näiden analyysien pohjalta jotakin siitä, mitä käsitteitä nyt ja lähitulevaisuudessa voisi käyttää ja millä perusteilla.
- ▣ Tutkijat luovat usein käsiperheitä ja -järjestelmiä, joilla on looginen yhteys toisiinsa ja ne kuvaavat tietyistä näkökulmasta jonkin ilmiömaailman – esimerkiksi liikuntakulttuurin - kokonaisuutta. Tarkoitukseni on avata näitä 'maailmoja' esittelemällä ja analysoimalla näiden käsitteiden sopivuutta tämän päivän ja tulevaisuuden liikuntakulttuuriin ja -politiikkaan.
- ▣ Käsittelyssä mm. Eichbergin, Itkosen, Kosken, Sirosen, Bourdieun, Frankin, Tiihosen, Jyrkämän liikuntakulttuuria kuvaavia tai sivuavia käsitteitä.

# Huomioita liikuntakulttuurikäsitteistä

- Erilaisia käsitteitä tarvitaan. Tutkijoiden yhtenä tehtävänä on luoda uusia käsitteitä ja avata erilaisia näkökulmia. Läheskään kaikki tutkimuskäsitteet eivät 'juurru' käytäntöön.
- Vuorovaikutusta ja käsitekeskustelua käytännön toimijoiden ja tutkijoiden kesken on syvennettävä. Osa käsitteistä sopii paremmin esimerkiksi liikuntapoliittiseen käyttöön kuin toiset – osa sopii hyvin käytännön kentille, mutta ei politiikkaan.
- Moni- tai poikkitieteellisiä tutkimuksia tarvittaisiin, jotta käsitteiden tieteenalasideonnaisuuden lisäksi löydettäisiin tutkimukseen ja tieteeseenkin yhteisiä käsitteitä



# Asiantuntijoiden käsitteitä

- Kymmenen asiantuntijahaastattelua ja kahdeksan käsitearviointia. Haastateltaviksi valitsin eri puolilla liikuntakulttuuria ja –politiikkaa aktiivisesti toimivia henkilöitä. Joukossa on liikuntapolitiikan, huippu-urheilun, liikuntahallinnon, erityisliikunnan, liikuntasuunnittelun, kansalaistoiminnan, yksityisten liikuntapalveluiden, liikuntamedian ja kansainvälisten liikuntasuhteiden rautaiset ammattilaiset
- 1,5 tunnin haastattelut, minkä lisäksi kahdeksan teki käsitearvioinnin (2 ei ehtinyt), jossa he itse arvioivat käyttämiensä käsitteiden sopivuutta eri käyttöyhteyksiinsä.
- Käyttöyhteyksiä (konteksteja) olivat liikuntakulttuuri, liikuntapolitiikka, julkinen sektori, järjestömaailma, yksityinen sektori, perheet ja yksilöt tai poliittinen järjestelmä, muut hallinnonalat, järjestömaailma, kunnat/aluehallinto, tiede, julkisuus, kansainvälinen toiminta.
- Tein jokaisesta haastattelusta ja arvioinnista erillisen kuvauksen ja tulkinnan, jossa pohdin ikään kuin yhdessä haastateltavan kanssa hänen käyttämiensä käsitteiden toimivuutta ja rajoituksia. Näin lukijakin saa läpinäkyvän kuvan aineistostani dialogisessa muodossa tutkijan ja asiantuntijan kanssa.
- Lisäksi yhteenveto kaikista haastatteluista ja arvioinneista.

# Huomioita asiantuntijakäsitteistä

- Asiantuntijat tarvitsevat erittäin paljon ja erilaisia käsitteitä toimissaan. Yhteensä 112 käsitettä mainittiin, 104 erilaista käsitettä.
- Liikunta oli yhteensä 39:ssä termissä sellaisenaan. Tässä ei ole vielä liikkuminen tai sen johdannaiset mukana – niitäkin puolenkymmentä.
- Urheilujohdannaisia käsitteitä oli 13, mutta noin viidessäkymmenessä käsitteessä tarkoitettiin asioita, jotka liittyivät suoraan tai lähes suoraan urheiluun liittyviin asioihin.
- Käsitteistä vajaa puolet ei sisältänyt kumpaakaan näistä keskeisistä termeistä. Näissä käsitteissä käsiteltiin useimmin kansalais- ja vapaaehtoistoimintaa, hyvinvointia, liikuntapolitiikassa tarvittavia hallinnon ohjaus- ym. termejä, tasa-arvoon, ikään, etiikkaan, syrjäytymiseen, olosuhteisiin, organisaatioihin, tutkimukseen, yrittäjyyteen, jaksamiseen, viihteeseen jne. liittyviä käsitteitä.
- Liikkumattomuus ja jopa liikunnasta syrjäytyminen toisessa päässään ja termit aina huippu-urheiluun asti tulivat näissä haastatteluissa aika hyvin esille.
- Liikuntakulttuuri avautuu keskeisille asiantuntijoillekin käsitteellisesti hyvin moneen suuntaan kulttuurin ja yhteiskunnan alueille.



# Strategiakäsitteitä

- ▣ Kuvasin ja arvioin *Valo ry:n strategian, HuMun loppuraportin, Helsingin kaupungin liikuntastrategian ja valtion (OKM:n liikuntayksikön Internet-sivujen)* varsin tuoreita ja monipuolisesti liikunnan ja urheilun kenttää valottavia strategisia käsitteitä.
- ▣ Tavoitteena tuoda esiin käytettyjen käsitteiden keskeiset piirteet ja pohtia sitä, miksi juuri noita käsitteitä käytetään tässä ajassa.
- OKM:n sivuilla on etupäässä organisaatiopohjaisia ja lakiin sidottuja (avustus ym.) käsitteitä, mutta myös ajankohtaisia liikuntapoliittisia painopisteitä (mm. hallitusohjelma) kuvaavia käsitteitä. Sivuilla puhutellaan mahdollisia avustusten saajia ja tuodaan esille toimintoja, joilla liikuntakulttuuria on lain ja poliittisten suuntaviivojen perusteella edistetty.
- Helsingin kaupungin strategiassa painottuvat väestön hyvinvointiin liittyvät käsitteet, liikunnan olosuhteet, kansalaistoiminta, taloudellinen kilpailukykykin. Urheilu pienemmässä osassa. Huomioidaan yhteistyö etenkin terveys-, mutta myös sosiaalitoimen kanssa. Olosuhdekysymyksissä painottuu kaavoitus ja lähiliikuntapaikat.

# Huomioita strategiakäsitteistä

- Valon strategiassa paljon 'muutoskäsitteitä', innostavuutta, yhdessä tekemistä ja tavoitteiden maalailua. Taustalla kuitenkin 'toimialarakenteet' (SLU), uusin dynaamisemmin käsittein. Esimerkiksi: "Liikunnallinen elämäntapa", "Menestyvä urheilu" jne., joissa ikään kuin yhdistetty kaksi käsitettä tavoitteellisemmän toiminnan kuvaksi. Toiminnan kohteena usein joku muu yhteiskunnallinen toimija, kuten kunta, työelämä, koululaitos. Vähän tekstiä, paljon sloganeita ja taulukoita.
- HuMun loppuraportissa samankaltaisuutta Valon strategian kanssa, mm. taulukkomuodot, kuvien suuri osuus ja tekstin vähyys. Rakennetaan uusi käsitemaailma, jossa "urheilijan polku" keskeinen vaiheineen sekä erilaiset ohjelmat. Tavoitteena ollut toimintatavan muutos näkyy juuri uusissa käsitteissä ja niiden takana olevissa osittain uusissa rakenteissa, joista tärkein urheiluakatemia (-ohjelma).
- Valon ja HuMun käsitteet edustavat uutta aikaa varsinkin käsitteiden käytössä. Vasta aika osoittaa juurtuvatko sloganit käytäntöön ja alkavatko rakenteet ja ohjelmat toimia myös käytännössä.

# Kontekstikäsitteitä

- ▣ Tarkoituksena tutkia käsitteitä, joita käytetään, kun liikunta ja urheilu ovat osana toisia käsitteitä ja käyttöyhteyksiä. Mitä käsitteitä media käyttää, entä miten käsitteellistetään vähän liikkuvien haaste tai sukupuoli ja -polvinäkökulmat liikuntakulttuurissa ja -politiikan kontekstissa?
- ▣ Suomen Kuvalehdessä ilmestyneen Tuomo Lappalaisen artikkelin eduskunnan ”urheilupuolueesta”, otsikolla *Valon lapset*.
- ▣ Liikuntatutkija Esa Rovion ja Liikuntatieteellisen Seuran tutkimuspäällikön Teijo Pyykkösen julkaisu *Vähän liikkuvat juoksuttavat päättäjiä ja tutkijoita. LTS, Impulssi nro 26*.
- ▣ OKM:n julkaisu: *Liikunta ja tasa-arvo 2011. Sukupuolten tasa-arvon nykytila ja muutokset Suomessa*. Tekijät: Salla Turpeinen, Jaana Jaako, Anna Kankaanpää, Matti Hakamäki. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2011:33 /2012:13.
- ▣ OKM:N julkaisu: *Ikäihmisten liikunnan kansallinen toimenpideohjelma. Liikunnasta terveyttä ja hyvinvointia*. Tekijät: Elina Karvinen, Pirjo Kalmari, Kari Koivumäki. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2011:30.

# Huomioita kontekstikäsitteistä

- Media käyttää median käsitteitä: urheilu ja liikunta eri asioita, eri julkaisuissa tai eri osastoissa (urheilusivut vs. liikunta tai hyvinvointisivut). Liikuntapolitiikka tarkoittaa urheilupolitiikkaa. Liikuntakäsitteet medialle hämäriä – urheilu näkyy ja tunnetaan. Urheilu sisältää myös liikunnan.
- Vähän liikkuvat on esimerkki uudesta huolesta tai ongelmasta, jonka käsitteellistäminen ja myös käytönnön toiminta vielä etsintävaiheessa. Törmätään hallinnonalarajoihin, tutkimuksen rajoihin ja politiikan rajoihin osin käsitteiden erilaisuudenkin tai hahmottomuuden vuoksi. Kyse osin myös poliittiseen korrektiuteen liittyvästä kysymyksestä.

# Huomioita kontekstikäsitteistä

- Selvitysten haasteena yhdenmukaistaa tutkimuksissa käytetyt erilaiset käsitteet, jotka vaikuttavat tietysti myös tuloksiin ja niiden vertailtavuuteen. Kun sukupuolten liikunta ja urheilu on pääosin erilaista, voidaanko päteviä vertailuja tehdä vaikkapa liikunnan määrästä? Joudutaan käyttämään monenlaisia käsitteitä (liikunta-aktiivisuus, fyysinen aktiivisuus tai pelkkä aktiivisuus esimerkkeinä).
- *Ikäihmisten liikunnan kansallisen toimenpideohjelman* haasteena mm. ikäkäsitteet, jotka ovat koko ajan muutoksessa – ikäihminen, ikääntynyt, seniori? Kohderyhmän tarkka raja-  
aus kronologisen iän, elämänvaiheen ja toimintakykykäsitteiden avulla – onko kyse kansallisesta ohjelmasta? Liikunnan rajaaminen terveysliikuntaan – mitä se vaikuttaa ohjelman sisältöön?
- Käsitteellisesti tarkin muotoilu olisi ehkä ollut: Liikuntaa suositusten mukaan liian vähän harjoittavien tai toimintakyvyltään heikentyneiden yli 60-vuotiaiden terveyttä edistävän liikunnan toimenpideohjelma.



# Muutoskäsitteitä

- ▣ Pohdiskelua mm. liikuntakulttuurin viime vuosikymmenten käsitteistä (vrt. Kokkonen 2013), kulttuuripolitiikan käsitteistä (Pirnes 2008), eri ikävaiheiden ja instituutioiden (mm. oppilaitokset, työelämä, ikääntyneet) käyttämistä liikuntakäsitteistä sekä yhteiskunnan eri sektoreiden käyttämistä käsitteistä. Lopuksi yhteenvetoa liikuntakulttuurissa käytetyistä käsitteistä ja niiden mahdollisista muutoksista lähitulevaisuudessa.
- Liikuntakulttuurin historiasta voi esittää perustellusti erilaisia tulkintoja riippuen siitä, miten ilmiöt käsitteellistää.
- Liikunta- ja kulttuuripolitiikalla on paljon yhteistä, joista voisi oppia puolin ja toisin. Kokemuksellisuudessa paljon yhteistä, vaikka käsitteellistäminen osin erilaista.
- Liikunnan ja urheilun edistämisessä tarvitaan tietoa eri sektoreiden ja instituutioiden käyttämistä käsitteistä, jotta yhteistoiminta onnistuisi. Sekä mahdollisesti uusia käsitteitä.
- Muutokset hyvinvointivaltiossa tai -yhteiskunnassa jatkuvat, rakenteet ja toimintatavat muuttuvat – niin myös käsitteet. Tarvitaankin jatkuvaa käsittemuodostusta ja keskustelua käsitteistä.



# Suosituksia

- ▣ Tutkimuksen pohjalta on tehty seuraavia suosituksia:
  - Liikuntalakityöryhmälle pohjaesitys liikuntakulttuurissa käytettävistä käsitteistä lainsäädäntötyön jäsentämiseksi. Tavoitteena oli identifioida liikunnan ja urheilun eri ilmiöt, toimijat ja politiikan kohderyhmät siten, että poliittisin toimenpitein olisi mahdollista tukea kenttää riittävällä käsitteellisellä tarkkuudella.
  - Liikuntalakityöryhmälle pohjaesitys liikuntalain eräiden pykälien uudistamisesta. Tavoitteena tuoda esiin ne muutostarpeet, jotka tutkimuksen perusteella ovat ajankohtaisia varsinkin käsitteellisestä näkökulmasta katsottuna.
  - Suositus internet-sivusta tai vastaavasta foorumista, jossa asiantuntijoista koostuva työryhmä tekisi suosituksia eri käsitteiden sisällöistä, ja jossa käytäisiin keskusteluja liikuntakulttuurissa tarvittavista käsitteistä.
  - Suosituksia sekä tutkimukselle/tiedemaailmalle (mm. poikkitieteellisiä hankkeita, keskustelu käytännön toimijoiden kanssa käsitteistä) ja käytännön toimijoille (mm. erilaisten käsitteiden ja niiden käyttöyhteyksien ymmärtämisen tarve esim. yhteistyössä eri yhteiskunnan sektoreiden kanssa).

# Huomioita ja suosituksia

- ▣ Liikuntakulttuurissa ja -politiikassa käytetään ja tarvitaan paljon erilaisia käsitteitä.
- ▣ Käytettävistä käsitteistä ei voi antaa määräyksiä, vaan eri alakulttuureissa, osajärjestelmissä ja autonomisilla alueilla täytyy olla oikeus omien liikuntakäsitteiden luomiseen ja käyttämiseen.
- ▣ On tilanteita, yhteistoimintaa ja säädöksellistä toimintaa, joissa tarvitaan yhteisiä käsitteitä. Esimerkiksi liikunnan ja urheilun edistäminen; poikkihallinnollinen sekä horisontaalinen että vertikaalinen yhteistoiminta; lait, asetukset ja pysyväismääräykset.
- ▣ Liikuntapolitiikassa tarvitaan yhteisymmärrystä ja jatkuvaa keskustelua käsitteiden sisällöstä ja tarkoituksista
- ▣ Liikuntakulttuurissa ja -politiikassa tarvittavista käsitteistä voi antaa joitakin alustavia suosituksia, mutta aina ei tietenkään ole tarvetta muuttaa käsitettä, jos vain käsitteen alaa ja määritelmää muutetaan ajanmukaiseksi.

# Lopuksi

- ▣ Keskustelu liikuntakulttuurin ja -politiikan käsitteistä julistettakoon avatuksi toivomuksella ettei se koskaan päättyisikään!

Lisätietoa:

- ▣ [www.minedu.fi](http://www.minedu.fi)
- ▣ [www.miksiliikun.fi](http://www.miksiliikun.fi)
- ▣ [arto.tiihonen@ikainstituutti.fi](mailto:arto.tiihonen@ikainstituutti.fi)